

Şahbaz Muradov

Görkəmli iqtisadçı alim və böyük elm təşkilatçısı

Bütün şüurlu həyatını Azərbaycanda iqtisad elminin inkişafına, yüksək ixtisaslı iqtisadçı kadrların hazırlamasına həsr etmiş, korifey iqtisadçı alim, ölkəmizin ilk iqtisad elmləri doktorlarından biri Mədət Mustafa oğlu Allahverdiyev yaşasaydı indi onun 90 yaş tamam olacaqdı. Ancaq xəstəlik onu hələ yaradıcılığının ən məhsuldar vaxtında – 55 yaşında yaxalamış və ömrünün 62-ci ilində onu sıralarımızdan ayırmışdır. Keçmiş İttifaqda ən çox elmlər namizədləri və doktorları hazırlamış **bu əfsanəvi elm adamı sözün əsil mənasında böyük alim, söz sahibi və şəxsiyyət idi.** O, doğulduğu məkandan, milliyyətindən və ictimai vəziyyətindən asılı olmayaraq elmə həvəsi olan, bu sahədə qabiliyyəti olan bütün gənclərə elmin keçmə-keşli yollarında yüksəlməsinə hər cürə mənəvi və lazım gəldikdə

maddi yardım göstərirdi. Bu görkəmli alimin bilavasitə rəhbərliyi ilə 100-dən artıq elmlər namizədləri və doktorları yetişmiş, onlarla vətəndaşımızın elmi səviyyəsinin yüksəldilməsinə köməklik etmiş, onlara elmi məsləhətlər vermiş, çətin günlərində onlara dayaq durmuşdur. Onun qələmindən 2000 çap vərəqi həcmindən çox əsər çıxmış, onların 500 çap vərəqi həcmindən çoxu nəşr edilib geniş oxucu kütləsinə təqdim edilmişdir.

Prof. M.M.Allahverdiyev əsil bir insanın ölkəsi və xalqı üçün edə biləcəyi nə varsa hamısını etmişdir. O, bu mənada öz müasirlərinin hamısını xeyli qabaqlamışdır.

XX əsrin II yarısında Azərbaycan xalqının iqtisadi fikrini layiqincə təmsil etmiş prof. M.Allahverdiyevin keçdiyi yaradıcılıq yolu bu gün hər bir namuslu azərbaycanlı iqtisadçı alim üçün örnekdir və bu onun tələbləri tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Prof. M.M.Allahverdiyev sərbəst elmi fəaliyyətə keçən əsrin 50-ci illərindən başlamışdır. O, 1950-ci ildə K.Marks adına Azərbaycan Dövlət Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirdikdən sonra Azərbaycan EA-nın iqtisadiyyat sektorunun aspiranturasına daxil olmuş və təhsilini davam etdirmək üçün Moskva şəhərinə ezam edilmişdir. 1954-cü ildə Moskvada müvəffəqiyyətlə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. M.M.Allahverdiyevin məhsuldar həyatının ən böyük dövrü Azərbaycan EA iqtisadiyyat İnstitutunda, yeddi ili isə keçmiş Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsi nəzdindəki Elmi-Tədqiqat İqtisadiyyat İnstitutunda keçmişdir.

Prof. M.M.Allahverdiyevin əsərləri iqtisadi oriyentləri dəyişdiyi indiki şəraitdə də öz aktuallığını saxlamışdı. O, yaradıcılığının ilk mərhələsində iqtisad elminin aqrar problemləri, sonrakı mərhələlərində isə iş qüvvəsinin təkrar istehsalı, əmək, makro-iqtisadi tarazlıq, milli gəlir, regionların sosial-iqtisadi inkişafının proqnozlaşdırılması və sair bu kimi mühüm problemlərin tədqiqi ilə məşğul olunmuşdur.

Keçən əsrin 50-ci illərinin axırları və 60-cı illərinin əvvəllərində Sovetlər İttifaqında kənd təsərrüfatının iqtisadi problemləri diqqət mərkəzində olduğu üçün bu təsərrüfat sahəsini stimullaşdırmaq, burada istehsalı tədricən intensivləşdirməklə ölkə əhalisinin kənd təsərrüfatı məhsullarına olan ehtiyacının təmin edilməsi zərurəti həmin sahənin dərinədən tədqiq edilib öyrənilməsinə tələb edirdi. Məhz buna görə də bu dövrdə M.M.Allahverdiyevin bir-birinin ardınca **“Azərbaycan SSR-nin çayçılıq kolxozlarının iqtisadiyyatının inkişafı”** (Bakı,

Akademiya nəşriyyatı, 1956, 11,5 ç.v.), “**Kolxozlarda ictimai və şəxsi mənafehlərin əlaqələndirilməsi**” (Bakı, Azərənəşr, 1956, 8,0 ç.v.), “**Kolxoz istehsalının inkişafında maşın-traktor stansiyalarının rolu**” (Bakı, Azərənəşr, 1959, 7,0 ç.v.), “**Dağ rayonları şəraitində kompleks mexanikləşdirmənin bəzi məsələləri**” (Bakı, Azərənəşr, 1960, 7,0 ç.v.), “**Pambıqçılıqda əmək məhsuldarlığı və onun artırılması yolları**” (Bakı, Akademiya nəşriyyatı, 1960, 9,3 ç.v.), “**Kolxoz və sovxozlarda əməyin və istehsalın düzgün təşkili**” (Bakı, Azərənəşr, 1962, 9,7 ç.v.) kimi tədqiqat əsərlərinin çap olunub geniş ictimaiyyətin və müvafiq təşkilatların diqqətinə çatdırılması təsadüfi olmamışdır. O dövrün iqtisadi ədəbiyyatlarında plan və bazar münasibətlərinin qarşıdurması geniş mübahisələr və diskussiyalar obyektinə çevrilməsinə baxmayaraq real gerçəklikdə əmtəə-pul münasibətlərinin, mübadilənin inkişafı inkaredilməz iqtisadi hadisə idi. Ona görə də kolxozların geniş miqyasda əmtəə mübadiləsinə cəlb edilməsi labüd idi və heç bir şübhə doğurmurdu. Ancaq bunları təmin etmək üçün iqtisadi mexanizmlər yox idi və bu mexanizmlərin hazırlanması tələb olunurdu. Bunu nəzərə alan görkəmli alim **iqtisadi ədəbiyyatda ilk dəfə olaraq** kolxozlarda məhsul vahidinə məsrəflərin ölçülməsi zərurliyini və imkanlarını elmi və nəzəri cəhətdən əsaslandırmış, burada kapital qoyuluşlarının ölçüsü və ödəmə müddətinin müəyyənləşdirilməsi metodikasını işləyib hazırlamışdır. O zaman üçün bu çox böyük elmi nəticə hesab edilir və alimin mühüm xidməti kimi qiymətləndirilmişdir.

Keçmiş Sovetlər ittifaqında Azərbaycan özünün demoqrafik inkişaf xüsusiyyətlərinə görə həmişə fərqlənmişdir. Orta ittifaq səviyyəsinə nisbətən əhalinin yüksək təbii artımı, yaş, cins, peşə tərkibində fərqli cəhətlərin olması, milli mentalitetin azərbaycanlıların ittifaqdaxili miqrasiyasına təsiri burada əmək ehtiyatlarının daha geniş və dərindən tədqiqini zəruri etmişdir. M.M.Allahverdiyev bu sahədə geniş tədqiqatlar aparmaqla böyük bir elmi məktəbin – demoqrafiya və əməyin iqtisadiyyatı elmi məktəbinin əsasını qoymuşdur. M.M.Allahverdiyevin və bu məktəbin digər görkəmli nümayəndələrinin tədqiqatçı peşəkarlıqları sayəsində **Azərbaycan Respublikası həmin problemlərin öyrənilməsi sahəsində keçmiş İttifaqda ən nüfuzlu elmi mərkəzlərdən biri hesab olunurdu**. 1964-1967-ci illərdə M.M.Allahverdiyev bu sahədə bir sıra fundamental tədqiqat əsərləri yazıb çap etdirmişdir. Bunlara: “**Əmək ehtiyatları və Azərbaycan SSR kənd təsərrüfatında onlardan istifadə olunması**”, Bakı, Azərənəşr, 1964, 7,0 ç.v.; “**Sosialist əhalisakinliyi qanunu**”, (Rus dilində Azərbaycan SSR materialları əsasında) Bakı, EA Akademiyasının nəşriyyatı, 1965, 6 ç.v.; “**Azərbaycan SSR-də iş qüvvəsinin təkrar istehsalı məsələləri**”, Bakı, EA Akademiyasının nəşriyyatı, 1966, 14,0 ç.v.; “**Məhsuldar və qeyri-məhsuldar əmək**”, (Azərbaycan SSR materialları əsasında) Bakı, Azərənəşr, 1966, 8,0 ç.v. kitabları aiddir. **Bu əsərlərin çap edilməsi** onun elmi yaradıcılığının ən uğurlu yekunlarından biridir. Bu tədqiqatların yekunu olaraq M.M.Allahverdiyev 1966-cı ildə 37 yaşında “**Azərbaycan SSR-də iş qüvvəsinin təkrar istehsalı problemləri**” adlı doktorluq dissertasiyası yazıb müdafiə edərək Azərbaycan EA İqtisadiyyat İnstitutunda birinci, respublikada isə B.Y.Axundov və T.S.Vəliyevdən sonra üçüncü elmlər doktoru oldu.

Prof. M.M.Allahverdiyev ölkəmizin çox az iqtisadçı alimlərindən biridir, bəlkə də ən birincidir ki, o tədqiqatları ilə öz dövrünü xeyli qabaqlamışdır. O, bir çox məsələləri sanki bu günün tələbləri mövqeyindən izah etmişdir. M.M.Allahverdiyevin tədqiqatlarının xarakteri demək olar ki, müasir ekonomiksın tələblərinə tam uyğun gəlir. O, iqtisad elmini nəzəri və praktiki elmə bölüb onların arasında süni sədd çəkən iqtisadçılardan olmamışdır. Onun bütün əsərləri nəzəriyyə və praktikanın sintezi prinsipi ilə yazılmış və bu səbəbdən də bu gün də və gələcəkdə də öz müasirliyini itirməyəcəkdir. Doğrudur, Prof. M.M.Allahverdiyevin məhsuldar və qeyri məhsuldar əməyə dair düşüncələri bu gün ilk baxışda sadələvh görünə bilər. Çünki məhsuldar və qeyri-məhsuldar əmək ətrafında hələ merkantilistlər, fiziokratlar və

A.Smit dövründən başlanan ehtiraslar, indiki neoklassik iqtisadçılara müəyyən dərəcədə məzmunuz görünür. Onlar elə bir cəmiyyətdə yaşayırlar ki, burada hər bir əməyin öz ödənilmə ölçüsündə məhsuldar olmasına dair meyarlar müəyyənleşmişdir. Lakin həmin meyarlar sisteminin dəyişdiyi keçid pillələrində, tarixi çevrilişlər dövründə bu problem ön plana keçir. Azərbaycan bu gün belə ölkələr sırasındadır. Bu da bir həqiqətdir ki, indi Azərbaycanda istehsal edilən ÜDM-un xeyli hissəsi neft sənayesi sahəsinin payına düşür. Bunu müəyyən mənada fiziokritizmin Azərbaycan variantı hesab etmək olar. Deməli, məhsuldar və qeyri-məhsuldar əmək barədə klassik baxış və M.M.Allahverdiyevin də müdafiə etdiyi bu mövqe iqtisadiyyatımız üçün real gerçəklik hadisəsidir. Digər bir tərəfdən isə Qərbi iqtisadi fikrinin neoinstitusional istiqaməti əmtəə və xidmətlərin bazar qiyməti ilə onların ictimai faydası arasında kəskin fərqi əmələ gəldiyini göstərir. Fikrimizcə bu köhnə problemin, yəni məhsuldar və qeyri-məhsuldar əmək problemin yenidən elm orbitinə gəlməmişdir. Bu mənada vaxtı ilə məhsuldar və qeyri-məhsuldar əməyin tədqiqi ilə məşğul olmuş M.M.Allahverdiyevin və onun digər həmkarlarının təcrübəsi qiymətli ola bilər.

Azərbaycan iqtisadi fikir tarixində ilk dəfə olaraq iş qüvvəsinin təkrar istehsalının məzmununun və bu prosesi tənzimləyən əsas qanunun - **əhalisakinliyi qanununun araşdırılması** da M.M.Allahverdiyevin mühüm xidmətlərindən biridir. Maraqlı cəhət odur ki, M.M.Allahverdiyev əhalisakinliyi qanunundan bəhs etməklə öz konkret tədqiqatlarına nəzəri don geydirmək cəhdindən uzaq idi (təəssüflə demək lazımdır ki o zamanlar bu cür meyllər geniş yayılmışdı). O, əhalisakinliyi qanununa makroiqtisadi tənzimləmənin amili kimi, istehsalın inkişafı ilə əhalinin inkişafı arasındakı münasibətlərin obyektiv tənzimləyici kimi baxmışdır. Tədqiqatçı alim əhalisakinliyi qanununa əslində Azərbaycan əhalisinin son 100 ildə kəmiyyət və keyfiyyət tərkibinin dərin təhlili və bu prosesdəki obyektiv meyllərin araşdırılması əsasında gəlib çıxmışdı. Burada iqtisadi fikir baxımından maraq doğuran bir cəhət də ondan ibarətdir ki, prof. M.M.Allahverdiyev əhalinin təbii artımına sosioloji – bioloji hadisə kimi baxmış, ona təsir edən amilləri isə müvafiq surətdə təbii və sosioloji amillərə bölmüşdü.

Əhalinin demografik inkişaf xüsusiyyətlərinin ölkənin sosial-iqtisadi planlaşdırılmasında nəzərə alınması zəruriliyinin və uçot metodikasının əsaslandırılması da prof. M.M.Allahverdiyevin dərin düşüncələrinin məhsuludur. Ölkənin inzibati və iqtisadi rayonları üçün resurslarının hesabat və plan balanslarının tərtibi metodologiyasının hazırlanmasında və təcrübədə onun həyata keçirilməsində M.M.Allahverdiyevin misilsiz xidmətləri danılmazdır.

Prof. M.M.Allahverdiyev öz elmi-tədqiqat işlərinin yekunlarını gerçəkləşdirən, onların tətbiqinə nail olmağa cəhd edən və əksər hallarda buna nail olan bir alim idi. **Bu, onu öz həmkarlarından fərqləndirən daha bir üstün keyfiyyəti idi.** Azərbaycan SSR Dövlət Plan komitəsinin İqtisadiyyat İnstitutuna başçılıq etdiyi 1968-1975-ci illər M.M.Allahverdiyevin həm elmi təşkilatçılıq qabiliyyətinin üzə çıxması və həm də onun tədqiqatlarının hökumət və dövlət səviyyəsində öz tətbiqini tapması baxımından müstəsna rol oynamışdı. Onun rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə bu institut qısa müddətdə böyük elmi mərkəzə çevrilmiş və həmin mərkəzdə respublikanın iqtisadi inkişafının uzunmüddətli proqnozlaşdırılması ilə əlaqədar mühüm problemlər işlənilib hazırlanmış və müvafiq dövlət və hökumət orqanlarına təqdim edilmişdir. M.M.Allahverdiyevin başçılığı və bilavasitə iştirakı ilə **“1971-1980-ci illərdə Azərbaycan SSR-nin məhsuldar qüvvələrinin inkişafı və yerləşdirilməsi sxemi”, “1976-1990-cı illərdə Azərbaycan SSR-nin uzunmüddətli iqtisadi proqnozu, məhsuldar qüvvələrin inkişafı və yerləşdirilməsi sxemi”** tərtib olunmuşdur. Xeyli vaxt və böyük enerji tələb edən bu fundamental tədqiqat işləri Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının daha mütərəqqi istiqamətlərini müəyyən etmək üçün vahid ümumdövlət konsepsiyasının

yaradılmasına xidmət etmişdir. Bu tədqiqatlar respublikanın sosial-iqtisadi inkişafının planlaşdırılmasında da nəzərə alınmışdır.

M.M.Allahverdiyevin elmi-təşkilatçılıq bacarığı sayəsində respublikamızda **iqtidad elminin yeni bir istiqaməti – region iqtisadiyyatının optimal fəaliyyəti adlı istiqaməti təşəkkül tapmışdır**. Keçən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərində **“1971-1980-ci illərdə Azərbaycan SSR-nin məhsuldar qüvvələrinin inkişafı və yerləşdirilməsi konsepsiyası və əsas istiqamətləri”**; **“Uzunmüddətli perspektiv üçün Azərbaycan SSR-in xalq təsərrüfatının inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinin metodoloji əsasları”**; **“Azərbaycan SSR-nin sahələrarası və rayonlararası əlaqələri”**; **“İctimai istehsalın strukturunun təkmilləşdirilməsi”**; **“Respublikanın ayrı-ayrı rayonlarının kompleks iqtisadi inkişafının optimallaşdırılması”** və digər bu kimi fundamental elmi tədqiqatların başa çatdırılması ilə həmin elmi istiqamətin əsası qoyulmuşdur.

M.M.Allahverdiyevin bilavasitə iştirakı və rəhbərliyi altında yerinə yetirilən elmi-tədqiqatların böyük əksəriyyəti təhriri məruzələr və elmi tövsiyələr şəklində direktiv orqanlara təqdim edilərək istifadə olunmuşdur. Alimin bu cür tədqiqatlarının sayı 80-dən çoxdur. Onun təşəbbüsü ilə 1959-1965, 1966-1970, 1971-1975-ci və 1976-1980-ci illər üçün rayonlar üzrə respublikanın əmək ehtiyatlarının hesabat və perspektiv balansları tərtib edilmiş, kənd təsərrüfatı məhsullarının satınalma qiymətlərinin təkmilləşdirilməsi, respublikada kənd təsərrüfatı maşınqayırması, mikrobiologiya, efir yağ sənayesi, istirahət-turizm zonalarının yaradılmasına dair tövsiyə və təkliflər işlənib hazırlanmışdır.

Burada onu da qeyd etmək lazımdır ki, keçən əsrin 60-cı illərində iqtisad elminin tətbiqi xarakterinə o qədər də diqqət yetirilmir və iqtisad elmi sanki yalnız elm naminə inkişaf etdirilirdi. Prof. M.M.Allahverdiyev respublikada iqtisad elminin inkişafındakı bu neqativ vəziyyəti tam aradan qaldırmağa nail olmasa da, onu müəyyən qədər dəyişdirməyi bacarmışdır.

Yaradıcılığının son mərhələsində, daha doğrusu 1976-1990-cu illərdə görkəmli iqtisadçı alimin elmi maraq dairəsi iqtisadi qanunların fəaliyyəti və istifadə mexanizmi; region iqtisadiyyatının təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsi; respublikada milli gəlirin təkrar istehsalı, sənayenin baza sahələrinin inkişafı problemləri və sairini əhatə etmişdir ki, bu da təsadüfi olmamışdı. Beləki, artıq keçən əsrin 70-ci illərinin axırlarında sosializm siyasi iqtisadının təkamülü açıq müşahidə olunurdu. İqtisadi fikirdə mərkəzləşdirilmiş dövlət sosializmi sisteminin tədricən dağılmasının müəyyən aspektləri öz ifadəsini tapırdı. İqtisadçı alimlərin makroiqtisadi tənzimləmə amillərini müəyyən etmək axtarışına düşməsi də məhz bu zərurətdən irəli gəlmişdi. Həm bütövlükdə keçmiş İttifaqda və həm də müttəfiq respublikalarda obyektiv iqtisadi qanunlar geniş şəkildə mühüm makroiqtisadi tənzimləmə amili kimi tədqiq olunur, onların fəaliyyət və istifadə mexanizmlərinin müəyyənləşdirilməsinə ciddi-cəhdlər edilirdi. Prof. M.M.Allahverdiyev də bu problemin həllində öz xidmətlərini göstərmişdi. Bu cəhətdən region iqtisadiyyatının təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsi, milli gəlirin təkrar istehsalı, sənayenin baza sahələrinin inkişafı problemləri iqtisadi subyektlərin təsərrüfat müstəqilliyinin artırılması zərurətini ifadə edirdi. O vaxtlar respublikada bu problemin tədqiqini iqtisad elminin indiki anlayışları ilə ifadə etmiş olsaq belə nəticəyə gəlmək olar ki, liberal iqtisadiyyata keçid problemləri hələ Sovetlər ittifaqının mövcudluğu dövründə iqtisadçı alimləri, o cümlədən M.M.Allahverdiyevi düşündürmüşdür. Keçmiş Sovet məkanında həyata keçirilən yenidənqurma təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsi zərurətini ortaya atdı. Buna görə də planlaşdırmanın səmərəliliyini yüksəltmək üçün iqtisadi subyektlərin müstəqilliyinin artırılması ideyasını reallaşdırmaq lazım gəlirdi. Azərbaycan Respublikasının misalında bu məsələlər də prof.

M.M.Allahverdiyevin “**Təsərrüfat mexanizmi və iqtisadi səmərəlilik**” (1981, 3 ç.v.) adlı kitabçasında öz əksini tapmışdı.

Keçmiş sosialist iqtisadiyyatı şəraitində müttəfiq respublikanın ən ümumi sintetik göstəricisi olan milli gəlirin hesablanması, onun dinamikası çox mühüm siyasi-iqtisadi əhəmiyyət kəsb edən problem sayılırdı. Bu göstərici əsasında ölkənin və onun regionlarının iqtisadi-sosial inkişaf səviyyəsi xarakterizə edilir, müvafiq plan və direktivlər müəyyənləşdirilirdi. 1956-cı ilədək Azərbaycanın Dövlət statistika külliyyatlarında milli gəlirə dair müntəzəm məlumatların olmaması bir sıra iqtisadi proporsiyaları müəyyən etməyə, iqtisadi inkişaf səviyyəsinin ölkələr və regionlar üzrə müqayisəli təhlilini aparmağa imkan verməmişdir. Bu problem də uzun müddət prof. M.M.Allahverdiyev narahat etmiş və artıq keçən əsrin 80-ci illərinin əvvəllərində onun tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Onun elmi redaktorluğu altında və şəxsi iştirakı ilə çap olunan “**Azərbaycan SSR-də milli gəlirin təkrar istehsalının tempi və proporsiyaları**” adlı Bakı, “Elm” nəşriyyatı, 1982, 9 ç.v. kitabda bu görkəmli tədqiqatçı alim özünəməxsus hesablama metodu ilə respublikada milli gəlirin həcmi və dinamikasını müəyyən etmiş, istehsal olunan milli gəlirlə istehlak olunan milli gəlir arasında uzun illər ərzində mövcud olmuş böyük bir fərqi respublikamızın ziyanına olması, bu fərqi köklü səbəbləri və onların aradan qaldırılması yolları aşkara çıxarılmış və müvafiq elmi təkliflər irəli sürülmüşdür. Beləliklə, həmin kitabda **o dövr üçün heç də kiçik məbləğ olmayan ildə təqribən 2 mlrd. manatlıq sərvətin respublikadan kənara çıxmasının qarşısını almaq üçün çox cəsarətli və konstruktiv təkliflər vermişdir**. Müqayisə üçün deyək ki, o zaman respublikada istehsal olunan milli gəlir 11 mlrd. manat təşkil edirdi. Fikrimizcə, təkcə **bu faktın özü görkəmli iqtisadçı alimin hələ o zaman Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinə xidmət etdiyini** göstərmək üçün tamamilə kifayət edir və **onun nə qədər böyük vətəndaş alim olduğunu bir daha sübut edir**. Keçən əsrin 70-80-ci illərində ekstensiv inkişaf imkanlarının tədricən tükənməsi və intensiv inkişafın zəruriliyi iqtisadi artıma nail olmaq üçün sənayenin baza sahələrinin inkişafını tələb edirdi. Təqdirəlayiq haldır ki, bu problem də M.M.Allahverdiyevin rəhbərlik etdiyi Elmlər Akademiyasının İqtisadiyyat İnstitutunda fəaliyyət göstərmiş Siyasi iqtisad şöbəsində tədqiq olunmuş və elmi nəticələri onun şərikli müəllifliyi ilə çap edilmiş “**Sənayenin baza sahələri və iqtisadi artım**” adlı monoqrafiya da (Bakı, “Elm”, 1985, 7 ç.v.) öz əksini tapmışdır.

Bütün bunlar onu göstərir ki, Prof. M.M.Allahverdiyev Azərbaycan iqtisadi gərəkliliyinin zaman-zaman qarşıya qoyduğu ən aktual problemlərə, prioritet istiqamətlərə müraciət etməkdən nəinki çəkinmirdi, əksinə özünün istedadlı və böyük işgüzarlığı ilə bu problemlərin həllinə yeniliklər gətirə bilirdi.

Keçən əsrin 80-ci illərinin II yarısında iqtisad elminin **bir tərəfdən** kütləvililiyinin artması, **digər tərəfdən** isə elmin özünün diferensiasiyası ilə əlaqədar olaraq iqtisadi terminlərdən geniş istifadə olunmasına zərurət yaranmışdır. Bu terminlərin düzgün işlədilməsi və dərk olunması həm dilimizin təmizliyini, həm də iqtisadi publisistikanın təhriflərdən qorunması üçün vacib idi. Lakin buna baxmayaraq o vaxt respublikada mükəmməl və əhatəli iqtisadiyyat terminləri lüğətinin olmaması bu işdə xeyli çətinliklər yarırdı. Prof. M.M.Allahverdiyevin başçılığı ilə bu problem də öz həllini tapdı. Onun təşəbbüskarlığı sayəsində az bir müddət ərzində olduqca tutumlu böyük bir iş həyata keçirildi. Daha doğrusu 20 min termini əhatə edən iri həcmli “**Rusca-Azərbaycanca iqtisadiyyat terminləri lüğəti**” (23 ç.v.) hazırlandı. Təəssüf ki, həmin lüğət alimin sağlığında deyil, onun ölümündən sonra – 1994-cü ildə çap olundu.

Prof. M.M.Allahverdiyevin böyük elmi təşkilatçılıq və pedoqoji fəaliyyəti respublika çərçivəsindən çox-çox kənarlara çıxırdı. O, məhsuldar qüvvələrin inkişafı və yerləşdirilməsi üzrə **Zaqafqaziya Elmi Şurasının sədri** kimi bu regionun iqtisadi problemlərinin birgə

tədqiqinə xüsusi əhəmiyyət verirdi. **Onun təşəbbüskarlığı ilə Zaqafqaziya iqtisadi rayonunun planlaşdırılması, gələcək sosial-iqtisadi inkişaf problemlərinə dair elmi müşavirələr, konfranslar keçirilmiş, regionun istirahət-turizm, torpaq-su, yanacaq-enerji və əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsi problemləri, 1976-1980-ci illərdə Zaqafqaziya regionunda məhsuldar qüvvələrin inkişafının əsas istiqamətləri müzakirə edilmişdir. Bütün bunlar indiki anlamda Ümumiqafqaz evinin yaradılması sahəsində hələ o zamandan başlanan ilk cəhdlər hesab oluna bilər.**

Prof. M.M.Allahverdiyevin fəal alim mövqeyi onun doktorluq və namizədlik dissertasiyalarının müdafiəsi üzrə respublikanın ixtisaslaşdırılmış elmi şuralarının, iqtisad elmi üzrə koordinasiya şurasının, "İqtisadiyyat" jurnalının redaksiya heyətinin üzvü, habelə uzunmüddətli perspektiv üçün Azərbaycan SSR-in elmi-texniki tərəqqisinin kompleks proqramının hazırlanması üzrə problem komissiyasının sədri kimi apardığı fəaliyyətində də açıq hiss olunurdu. Onun bir çox beynəlxalq, ümumittifaq və respublika konfranslarının təşkilatçısı və iştirakçısı olması, respublikanın ali məktəblərində uzun müddət mühazirələr oxunması da M.M.Allahverdiyevin fəal həyat mövqeyinin göstəricilərindəndir.

Müasir iqtisadi fikrimizi belə bir sual həmişə düşündürür ki, nə üçün Qərb iqtisadi nəzəriyyəsi müharibədən sonrakı dövr Sovet siyasi iqtisadçılarının əsərlərinə maraqla göstərməyib. Bizcə belə hesab etmək düzgün olmazdı ki, ideoloji qarşıdurma və fərqi nəzərə almamaq şərti ilə Sovet iqtisadi fikri Qərb iqtisadi fikrindən geri qalırdı. Sovet iqtisad elmidə iqtisadi-riyazi istiqamətə Qərbdə böyük marağın olduğunu təsdiq edən çoxlu faktlar vardır. Lakin qərbdə sovet iqtisadçı nəzəriyyəçiləri iqtisadçı sovetoloqlar kimi qəbul edildiyindən onlara maraqla zəif idi. Zənnimizcə, digər mühüm bir səbəb iqtisad elminin qapalılığı, elm üzərində mərkəz inhisarçılığı olmuşdur. Bu cür maneələr olmasaydı prof. M.M.Allahverdiyevin bir çox elmi tədqiqatları Qərb iqtisadi fikri tərəfindən də etiraf olunardı. Həm də yalnız M.M.Allahverdiyevin deyil, respublikanın digər iqtisadçılarının da Qərbdə tanınması üçün müəyyən əsaslar vardır.

Prof. M.M.Allahverdiyev elmi ictimaiyyət, xüsusən iqtisadçı alimlər arasında böyük nüfuz sahibi idi. Bu nüfuzu ona alim istedadı, elm yolu ilə gedənlərə təmənnəsiz köməyi, mübahisəli məsələlərdə prinsipial mövqe tutması qazandırmışdır. Respublikanın çoxsaylı iqtisadçı alimlərinin içərisində az adam tapılar ki, yüksək ixtisaslı kadr kimi onun hazırlanmasında Mədət müəlliminin rolu olmasın.

Prof. M.M.Allahverdiyev başqa həmkarlarından bir üstünlüyü də ondan ibarət idi ki, o hələ sağ ikən onun bəzi yetirmələri də çox gənc ikən öz elmi məktəblərini yarada bilmişlər. Mədət müəllim həmişə onlarla fəxr edir və onlara güvənirdi. O, ümid edirdi ki, onun yetirmələri Azərbaycanın iqtisad elminin gələcək inkişafında öz sözlərini deyəcək və ölkəmizin həddlərindən kənarında tanınmasında öz töhfələrini verəcəklər. Mədət müəllimin yetirmələri bu gün onun arzularının reallaşdırılmasında öz xidmətlərini göstərir və onun elmi irsini layiqincə davam etdirirlər.

Prof. M.M.Allahverdiyev artıq 28 ildir ki, həyatda yoxdur, lakin onun miras qoyub getdiyi zəngin irs yaşayır. Bu irs alimin qoyub getdiyi iqtisadi ideyalarından, müasir Azərbaycan iqtisadi fikrini təmsil edən görkəmli iqtisadçı alimlərdən ibarətdir.

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 10.02.2020.

Çapa qəbul olunub: 17.02.2020.